

ורב יוסף ואביו ורבה דהווי להו שמדות, כדאיתא בהשוכר את הפועלים... וזהו טעמן של ר' זירא ור' ירמיה. אבל אחרי כן נתגברה התורה בבבל, כל שכן בימי רב אשי דאמרינן מימות רבי ועד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. עד כאן דברי רבינו ז"ל וחיים הם למוצאיהם'. (ריטב"א יומא נו – עפ"י שו"ת הרמב"ם תלו).

ע"ע בספר הישר לרבנו תם, תשובה מה. עוד בענין 'מחשכים' ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין כד.

*

'... והנה מבואר בשמואל(ב, כד) ודברי הימים(א, כא) דדוד המלך ע"ה קנה את מקום המקדש מארונה היבוסי. והנה לא נוכל לומר שבעת שכבש דוד את ירושלים כבש גם את המקום הזה, אך אחר כך מכרו לארונה היבוסי על כן נשאר בידו – דקשה הא ארונה היה גוי בן נח... והיאך עברו על לאו ד'לא תחנם'...

אלא על כרחך צריך לומר דהמקום הזה לא נלקח מעולם מארונה. והטעם דלא נלקח בידו, דאפשר הוא השלים עם דוד המלך ע"ה בשעה שפתח בשלום...

ואפשר לומר דהיה סיבה שלא לקחו מאתו. וקרוב לומר כי היה רצון השי"ת שהמקום הקדוש הזה שבו השראת שכינה לעולמי עד – לא יהיה בחזקה אפילו בהיתר על ידי כיבוש. ושלמה לא רצה לבנות הבית-המקדש משלל דוד המלך ע"ה כדי שלא יאמרו הגוים שנחרב בענין זה, ואגדה זו מביא גם כן רש"י במלכים(א-ז, נא), אם כן הכא נמי. ואפילו במתנה לא רצה דוד המלך ע"ה ליקח רק בכסף מלא, ורצה שיהיה חלק לכל ישראל במקום המקודש הזה. או איזה טעם אשר גלוי לפניו יתברך ויתעלה, ואם כי נעלם מאתנו, על כל פנים המקום הזה לא בא לידינו בדרך כיבוש רק נמכר ברצון בכסף מלא... (מנחת חינוך רפד, כג).

כתב שם לפי"ז שפירות הגדלים שם חייבים בתרומות ומעשרות מדאורייתא, לפי שלא בטלה קדושת הארץ מאותו מקום, שלא בא לידינו ע"י כיבוש אלא בקנין מרצון.

דף סא

'הא והא בקדשי קדשים' – כלומר אפילו בקדשי קדשים שלדעת הכל אין לאכלם ללא מזבח בנוי במקומו (עפ"י הגר"ס; יד דוד. ועע"ש).

'(ע"ב) 'מזבח של שילה – של אבנים היה... אחד של שילה ואחד של נוב ושל גבעון ובית עולמים' – מזה שומעים אנו שאין בונים מזבח אלא של אבנים (עפ"י רמב"ם בית הבחירה א, יג; לקוטי הלכות. והביא כעין זה מהמכילתא. וע"ע בהרחבת השיטות והדעות, במאמרו של הר"י אלבום – תחומין ה, עמ' 454 ואילך).

'הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב כמין גמא' – רש"י: 'גמא' – גימל יונית, עשויה כמין כף פשוטה שלנו'. יש מי שהביא מכאן סמך לדעת מהר"ם גלאנטי (בתשובה קכד), שהכשיר ך' סופית הכתובה בסת"ם, כשהזוית העליונה שלה מרובעת ולא מעוגלת – שהרי המזבח צריך להיות מרובע דוקא, והמשילוהו כ'ך' פשוטה (עין יצחק כח).

ובמגן אברהם (לב סקכ"ו) סיים שדעת מהרי"ל לפסול. אך מ"מ אין הדבר מוכרע (עפ"י שו"ת דובב מישרים ח"ג מא). ובמשנ"ב (לו, בקונטרס משנת סופרים) פסק לפסול, אך אם מצאו כן בשעת הקריאה אין מוציאים ספר אחר כיון שיש מכשירים. ועוד כתב שמועיל תיקון אף בתפלין ומוזוות ואין לחוש משום 'שלא כסדרן'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו קפד, ב) כתב שאף שכשר ע"י תיקון, נקרא 'דבר שהורה בו חכם'. ועוד כתב (שם בח"ה ח, יז) שכיון שלדעת כמה אחרונים כשר, הלכך אם כתב כן בכל הספר, הסומך להקל ולהשאיר ללא תיקון אין מוניחים אותו [בריבוע פשוט ללא תג]. ולכתחילה יוסיף דיו ובכך יעגלנה.

ע' במש"כ לעיל נח להוכיח מכאן אודות מזבח בצפון או בדרום – אם בדין נחלקו או במעשה שהיה.

'אמר ליה: התם אש של שמים מסייעתן, הכא אין אש של שמים מסייעתן' – אף על פי שגם המזבח במקדש שלעתיד יהיה כמו המדות הגדולות (כמ"ש הרע"ב במדות פ"ג), ובודאי לעתיד לבוא אש שלמעלה תסייע – יש לומר לפי שמעלים בקדש ואין מורידים, וכיון שכבר הוסיפו על המדה, אין מן הראוי למעט (שפת אמת).

'ולבסוף סבור שתיה כאכילה...' – קצת תימא, כיצד בבית ראשון עשו ח"ו שלא כדין כל הימים? ואפשר, כיון שאש שלמעלה אוכלת בין לחים בין יבשים, הרי מתקיים ענין 'שתיה כאכילה' ע"י האש, ואע"פ שהניסוך לא היה ממש על האש, יש לומר שאש שלמעלה אוכלת גם למרחוק [כעין שביבי דלעיל], אבל במקדש שני שלא נסתייעו באש זו, לכך לא התקיימה שתיה כאכילה והוצרכו לנקבי השיתין (שפת אמת).

*

'מה שמזבח הנחשת נקרא קדש קדשים בשני מקומות (שמות כט, לו; מי) אף שהיה חוץ להיכל ומזבח הקטרת נקרא רק קדש (מט) אף שעמד בהיכל נגד הארון – נראה בשני טעמים: א. דמי שמעשיו בבית המדרש הם קדש, צריך לראות שמעשיו חוץ לכותלי ביהמ"ד יהיו קדש קדשים, משום ששם נפגש גם עם אנשים שהשפעתם לא כל כך טובה. וזה יהיה ברוב הלימוד בביהמ"ד עד שנקבע בלבו ונפשו בקביעות גדולה שלא יזוז מדרך התורה והיראה, ואדרבה שתהיה קדושתו גדולה עד שכל הנוגע בו יקדש – שיחזרו בתשובה על ידו, כדאיתא בפירש"י: ומה היא קדושתו – כל הנוגע במזבח יקדש, אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח שלא ירד.

ב. דמי שהוא קדש בביהמ"ד בין תלמידי חכמים, נחשב בעיני המון-עם כקדש קדשים, ולכן משגיחים עליו מאד ולומדים ממעשיו, ולכן בשביל זה צריך לזוהר מאד אף בכל דבר קטן שעושה, כהא דביומא דף פו. שצריך ת"ח לזוהר מאד שלא ילמדו ממנו ח"ו דבר רע אף מהמעשים שאינם רעים, וכל כל התנהגות ת"ח' (דרש משה).

דף טב

'אמר רב יוסף: לאו היינו דתניא ויכינו (את) המזבח על מכוונתיו – שהגיעו לסוף מדותיו' – כלומר, משום כך הוסיפו עולי הגולה על המידות הראשונות – כי עמדו על סוף מידותיו ונגלה להם מה שלא נגלה לראשונים. ולא כמו שאמרנו מקודם, משום שלראשון הספיק ולאחרונים לא הספיק.

ג. כאשר נעקר המזבח ממקומו, אסור לאכול קדשי קדשים. ולרבי ישמעאל אסור אף קדשים קלים, וחכמים חולקים כנ"ל.

הרמב"ם פסק כרבי ישמעאל (וע' זבח תודה).

כאשר המזבח עדיין על מקומו ורק המשכן פורק [כפי סדר הפירוק] – רשאים לאכול, שאף על פי שנסע, הריהו אהל מועד בקדושתו.

מפרש"י (ס: ד"ה קדשים; סא. ד"ה וחד) משמע שאפילו הוסרו הקלעים, לא נפסלו קדשי קדשים ב'יוצא' ורשאים לאכלם. ואולם התוס' נקטו עפ"י מסקנת הסוגיא במנחות שבהסרת הקלעים בטלה קדושת 'מחנה שכינה' וקדשי קדשים נפסלו ב'יוצא'.

מאותו הטעם, אף בעת המסע והפירוק, זבים ומצורעים משתלחים חוץ למחיצה כמו בעת החנייה; זבים חוץ למחנה לוייה, ומצורעים חוץ למחנה ישראל. ע"ע להלן קטו.

דף סא

צג. א. מזבח שבשילה, ממה היה עשוי?

ב. אש שירדה מן השמים למזבח של משה ואש שירדה למזבח של שלמה – מתי נסתלקה?

ג. האם המזבחות שבבית ראשון ושני היו זהים?

א. אמר רב הונא אמר רב: מזבח של שילה של אבנים היה. וכן הביאו מדברי ר' אליעזר בן יעקב בבבלי. בהמשך אמרו לפי תירוץ אחד שכך היא דעת ר' נתן, שהיה של נחושת חלול, מלא באבנים, אבל לפי דעת תנאים אחרת (ברייטא דסדר עולם), בשילה הקריבו על מזבח הנחושת של משה (כ"ה עפ"י פרש"י. וע' שפ"א). ולתירוץ רב נחמן בר יצחק, אפשר שאין מחלוקת בדבר, והיו נמצאים שם שני המזבחות (הגם שהקטירו על החדש. ערש"י).

ב. אש שירדה על המזבח בימי משה, לא נסתלקה מעל המזבח (גם בעת המסע) אלא בימי שלמה. [וגם במשכן שילה שהיה שם מזבח נוסף, לא נסתלקה לגמרי, והיתה משלחת שביבים למזבח השני, או היתה פעמים בזה ופעמים בזה]. אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה עד שבא מנשה וסילקה. [בימי בית שני לא היתה אש של שמים מסייעת].

ג. שנינו (במסכת מדות), כשעלו בני הגולה הוסיפו על המזבח ד' אמות מן הדרום (ר"ת גרס: מן הצפון) וד' אמות מן המערב. וכן הוסיפו בו שיתין, שקודם לכן היה כמין בור חוץ למזבח שהנסכים מתנקזים מן המזבח לתוכו, ואח"כ כשהוסיפו על המזבח, נקלט אותו בור בתוך תחום המזבח, ועשו נקבים בראש המזבח, כדי שירדו הנסכים משם לשיתין, שסברו שתיה כאכילה, מה אכילה מתעכלת במזבח אף שתיה נבלעת בו.

דף סב

צד. א. האם היו חללים באדמה תחת המזבח?

ב. מהי מדת המזבח הקטנה ביותר שניתן לבנות, ומהי המדה הגדולה ביותר?